

KARADENİZ ve AKDENİZ HAVZALARI: TÜRKİYE İÇİN FIRSATLAR ve TEHDİTLER

Fahrettin TEPEALTI*

Atfı: Tepealti, Fahrettin. "Karadeniz ve Akdeniz Havzaları: Türkiye İçin Fırsatlar ve Tehditler", *Sosyologca*, Sayı 29 (2025), s. 213-228.

ÖZ: Tarih boyunca devletler, denizler ve yakın çevresine sahip olabilmek için büyük bir mücadele içinde olmuştur. Ulaşım ve ticaret yollarını kontrol etmek amaçlı bu rekabetin yaşandığı sahalar arasında Anadolu'nun doğal ve tarihi hinterlandında yer alan Karadeniz ve Akdeniz havzaları başı çekmektedir. Söz konusu deniz havzalarındaki sert mücadele çok taraflı ve çok boyutlu biçimde günümüzde de devam etmektedir. Şüphesiz bu güç mücadelesindeki başlıca taraflardan biri de Türkiye'dir. Soğuk Savaş sonrası dönemde rekabet şiddetinin arttığı bu alanlar Türkiye açısından çeşitli fırsatlarla birlikte tehditleri de içinde barındırmaktadır. III. Dünya Savaşı ihtimalinin sıklıkla dillendirildiği bu günlerde mevcut ittifaklar sorgulanmakta ve potansiyel ittifaklar gündeme getirilmektedir. Eskiden çözümsüz olarak görülen bazı sorunlarda şaşırtıcı gelişmeler yaşanırken hegemon güçlerin yoğunlaştığı saha ve konular hızla değişmektedir. Zamanın ne getireceği bilinemez ama dünyanın yakın geleceğinin eskisi gibi olmayacağı muhakkaktır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Karadeniz, Akdeniz, 3. Dünya Savaşı.

The Black Sea and Mediterranean Basins: Opportunities and Threats for Türkiye

ABSTRACT: Throughout history, states have been in a great struggle to possess the seas and their immediate surroundings. Among the areas where this competition for controlling transportation and trade routes is experienced, the Black Sea and Mediterranean basins located in the natural and historical hinterland of Anatolia are at the forefront. The fierce struggle in these sea basins continues today in a multi-sided and multi-dimensional manner. Türkiye is undoubtedly one of the main parties in this power struggle. These areas, where the intensity of competition has increased in the post-Cold War period, contain various opportunities as well as threats for Türkiye. In these days when the possibility of World War III is frequently mentioned, existing alliances are being questioned and potential alliances are being brought to the agenda. While surprising developments are being experienced in some problems that were previously considered unsolvable, the areas and issues where hegemonic powers are concentrated are changing rapidly. It is not known what time will bring, but it is certain that the near future of the world will not be the same as before.

Keywords: Türkiye, Black Sea, Mediterranean, World War III.

Makale Türü : Araştırma Makalesi

Geliş Tarihi : 21.03.2025

Kabul Tarihi : 11.05.2026

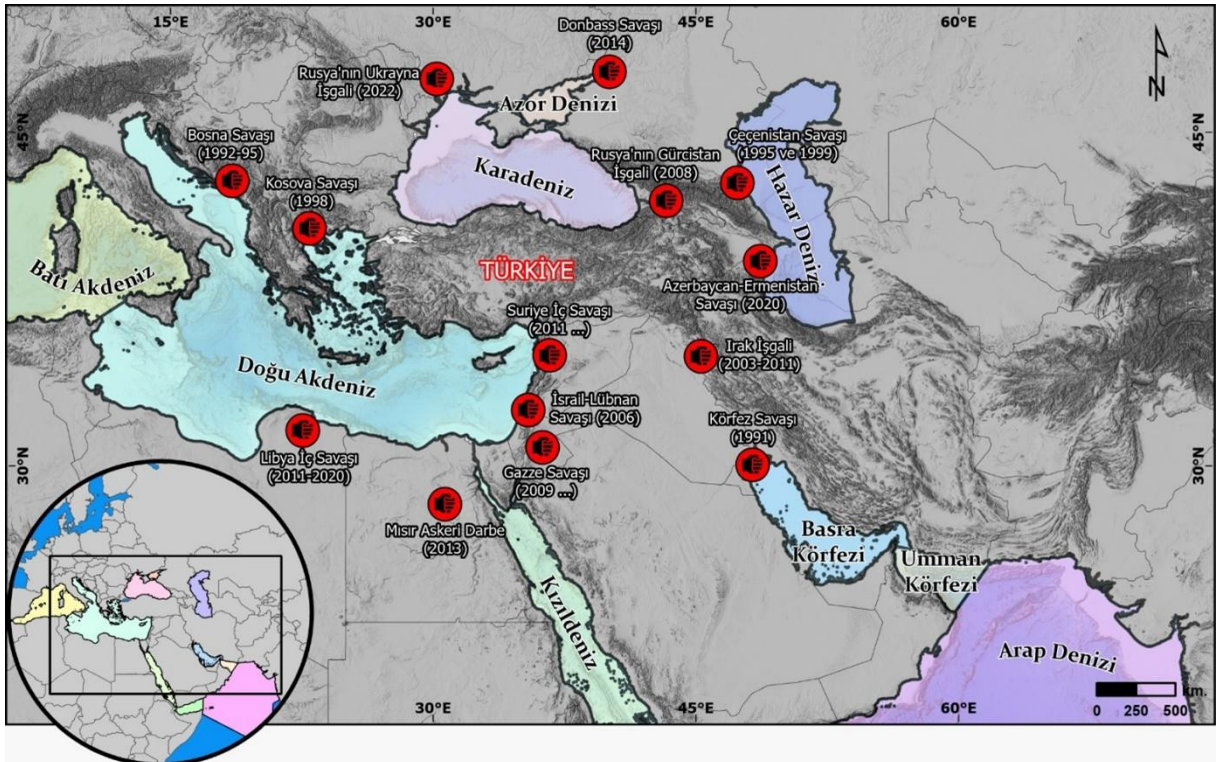
* Doç. Dr, İzmir Bakırçay Üniversitesi, fahrettin.tepealti@bakircay.edu.tr, ORCID: 0000000266020640.

Giriş

Klasik jeopolitiğin önemli isimlerinden Amerikalı amiral ve stratejist Alfred T. Mahan, dünya çapında bir güç olabilmek için deniz hakimiyetinin esas olduğunu öne sürmüştür. Deniz Gücünün Tarih Üzerine Etkisi 1660-1783¹ adlı eserini bu görüş temelinde kurgulayan Mahan, Britanya örneğinden yola çıkarak hegemon devlet olabilmenin her yere müdahale imkanına sahip güçlü bir donanma ve stratejik noktalarda var olan üslerle mümkün olabileceğini savunmuştur. ABD'nin de dış siyasetini bu çerçevede inşa etmesi gerektiğini ifade eden Mahan'a göre "Denizlere hâkim olan dünya hâkim olur!"

Anadolu toprakları, tarih boyunca sahip olduğu özelliklerin bir sonucu olarak büyük güçlerin uğruna mücadele ettiği stratejik değerinde bir saha olmuştur. Şüphesiz bu durumun ortaya çıkmasında Anadolu'nun Asya ile Avrupa arasında doğal geçiş imkânı sunan coğrafi konumu, en belirleyici faktördür. Anadolu'nun kıtalar arası konumunun yanında Karadeniz ve Akdeniz gibi uluslararası ulaşım ve ticaret açısından önemli su kütlelerine kıyısının bulunması değerini daha da artırmıştır. Tarih boyunca bu iki deniz havzasına hâkim olan devletler, dönemlerinin dünya siyaseti ve ekonomisine yön veren sayılı güçler arasında yer almıştır. Söz konusu denizlerin günümüzde de uluslararası ticaret ile enerji kaynaklarının çıkarılması ve taşınması noktasında vazgeçilmez öneme sahip oldukları görülmektedir.

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) dağılmasıyla Soğuk Savaş dönemi sona ermiş ve dünyada iki kutuplu siyasetin yerini ABD'nin hegemon olduğu tek kutuplu yeni bir dönem almıştır. Bu dönemde tarihi nitelikli eski anlaşmazlıkların yanına yeni dönemin getirdiği belirsizliklerden kaynaklı endişelerin de eklenmesi, ülkeleri güvenlikçi bir dış politika izlemeye sevk etmiş ve dünyanın farklı bölgelerinde sıcak çatışmalara varan krizler meydana gelmiştir.

Şekil-1: Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Türkiye'nin Hinterlandında Meydana Gelen Sıcak Çatışmalar

¹ Alfred Thayer Mahan, The Influence of Sea Power Upon History, 1660-1783: US: Little, Brown and Company, 1890.

Yukarıdaki haritada gösterilen sıcak çatışma alanlarını her ne kadar sınırları kesin olarak belirlenemese de beş deniz havzası özelinde tasnif etmek mümkündür. Rusya'nın revizyonist politikalarının sonucu olarak Gürcistan'ı işgali (2008) ve Ukrayna'nın doğusunu hedef alan Donbass Savaşı ile Şubat 2022'de başlayan ve halen devam eden Rusya-Ukrayna savaşı, Karadeniz havzasındaki sıcak çatışma alanlarını oluşturmaktadır. Bu dönemde Akdeniz havzasında ise Bosna Savaşı (1992-1995), Kosova Savaşı (1998), İsrail-Lübnan savaşı (2006), Gazze savaşı (2009), Libya iç savaşı (2011-2014) ve Suriye iç savaşı (2011-2024) önemli çatışma alanları olarak öne çıkmaktadır. Hazar havzasında Rus-Çeçen savaşları (1995 ve 1999) ile Azerbaycan-Ermenistan savaşı (2020); Basra Körfezi'nde Irak ile ABD'nin başını çektiği uluslararası koalisyonun taraf olduğu iki savaş (1991 ve 2003) ile Kızıldeniz havzasındaki Mısır'da yaşanan darbe (2013) ve çatışma üreten yakın bölgeler dikkat çeken önemli kriz alanlarıdır.

Bu çatışma alanlarının yanı sıra farklı bölgelerde yaşanan krizler, dünya siyasetinin tek kutupluluktan çok kutuplu yeni bir döneme geçmek üzere olduğuna işaret etmektedir. Tarih, insanoğluna şunu öğretmiştir ki böyle zamanlar geniş ölçekli çatışmalara hatta dünya savaşlarına zemin hazırlayan dönemlerdir. ABD'nin küresel liderliğinin tartışılmalı hale gelmesi, Rusya'nın yakın çevresine yönelik askeri müdahaleleri, Çin'in her alandaki hızlı yükselişi, AB'nin zayıflaması, Atlantik ittifakının çatırdaması ve yeni aktörlerin ortaya çıkması, günümüzde 3. Dünya Savaşı ihtimalini kuvvetli biçimde gündeme getirmektedir. PKK'nın kendini fesih bildirisinde bile kendine yer bulan 3. Dünya Savaşı ihtimali, başta yakın çevremiz olmak üzere dünyanın geniş bir bölümündeki mevcut ittifaklar ve potansiyel ittifaklar üzerinde oyun değiştirici etkiler oluşturmaktadır. PKK'nın feshi, Suriye'de yaşanan rejim değişikliği, yeniden canlanan Türkiye-ABD ilişkileri, AB'nin Türkiye'ye yönelik tutumundaki yapıcı değişim, ABD'nin Rusya-Ukrayna savaşını bitirmek için sergilediği çözüm isteği, bu çerçevede değerlendirilebilecek başlıca gelişmelerdir.

Türkiye'nin Kıyısı Bulunan Deniz Havzalarındaki Güç Rekabeti

Türkler, tarih boyunca yaşadıkları bölgedeki güç mücadelelerine farklı devlet isimleri altında taraf olmuştur. Bu durum, Türkiye'nin uzun kıyıları bulunan Karadeniz ve Akdeniz havzaları çerçevesinde günümüzde de sürmektedir.

Karadeniz Havzası

Karadeniz; hinterlandında yer alan Doğu Avrupa, Balkanlar, Kafkasya, Rusya ve Orta Asya'yı Türk Boğazları vasıtasıyla Akdeniz'e bağlayan stratejik önemde bir iç denizdir. Toplam kıyı uzunluğu 8.350 km olan Karadeniz, 411.540 km²; kendisinin bir parçası konumundaki Azak Denizi de dahil edildiğinde yaklaşık 461.000 km²'lik bir yüz ölçüme sahiptir.² Asya ve Avrupa kıtalarının buluşma sahasında yer alan Karadeniz, tarih boyunca kıyılarında çok sayıda medeniyete ev sahipliği yapmış ve farklı kültürlerin etkileşimine mekân olmuştur. Bu özelliğinin bir sonucu olarak Mackinder'in jeopolitik kalpgâhında merkezi bir konumda yer almış ve Huntington tarafından "medeniyetlerin ayrıştığı hat"³ olarak tanımlanmıştır. 15. yüzyıldan itibaren Türk-Rus rekabetine sahne olan Karadeniz için Sovyetler Birliği'nin dağılması önemli bir kırılma olmuş ve bu yeni dönemde kıyıdaş devletlerin sayısı artmıştır. Soğuk Savaş döneminde Karadeniz'e SSCB, Türkiye, Romanya ve

² Doğan Atlı, "Mavi Vatan Doktrini ve Karadeniz'de Münhasır Ekonomik Bölgelerin Belirlenmesi", Stratejik Ortak Dergisi 1, sy. 1 (2021): 1, erişim 25 Şubat 2025, <https://stratejikortak.com/2021/01/mavi-vatan-doktrini-ve-karadenizde-munhasir-ekonomik-bolge-belirlenmesi.html>

³ Murat Kağan Kozanhan, "Karadeniz'de Deniz Yetki Alanları Sınırlandırmaları ve Çatışmalar", MSÜ Deniz Harp Enstitüsü Mavi Vatan Dergisi" 5, sy. 15(2020): 7.

Bulgaristan olmak üzere dört devletin kıyısı varken; Sovyet sonrası dönemde kıyıdaş devlet sayısı Rusya Federasyonu, Ukrayna, Gürcistan, Türkiye, Bulgaristan ve Romanya olmak üzere altıya yükselmiştir. Bu durum Karadeniz'deki mücadeleye doğrudan taraf olan aktör sayısını ve bölge dışı devletlerin Karadeniz'e olan ilgisini artırmıştır. Bu çerçevede Karadeniz'e kıyısı bulunan Romanya ve Bulgaristan 2004 yılında NATO'ya ve 2007 yılında da AB'ye üye olmuş ve böylece Avrupa Birliği'nin sınırları ilk defa Karadeniz'e ulaşırken ABD'nin bölgedeki etkisi artmıştır.

Karadeniz havzasındaki siyasi rekabet günümüzde olanca hızıyla sürmesine rağmen Karadeniz'deki yetki alanlarının paylaşımı SSCB döneminde kıyıdaş devletlerin yaptığı antlaşmalar çerçevesinde hukuken tamamlanmıştır. Buna göre tüm devletler Karadeniz'de 12 millik kara suları ve 200 millik kıta sahanlığı ile MEB alanı ilanında bulunarak sınırlarını belirlemiştir.⁴ SSCB'nin dağılması sonrasında kıyıdaş devletler SSCB döneminde yapılan antlaşmaların geçerli olduğu konusunda mutabık kalmışlardır. Dolayısıyla karşılıklı kıyıları arasındaki en geniş mesafe 400 deniz milinden az olan Karadeniz'de "uluslararası su" niteliğinde bir deniz alanı kalmamıştır.⁵

Ülke	Kıyı uzunluğu (km)	MEB (km ²)	Kıta sahanlığı (km ²)	Kıyı balıkçılık alanı (km ²)
Türkiye	1.700	172.484	18.899	18.899
Gürcistan	322	22.947	2.529	2.529
Rusya Federasyonu	421	67.351	19.828	18.906
Ukranya	1.756	132.414	73.847	59.011
Romanya	256	29.756	23.283	10.790
Bulgaristan	414	35.132	11.902	11.243
Toplam	4.869	460.084	150.288	121.378

Tablo-1: Karadeniz'e Kıyısı Bulunan Ülkelerin Kıyı Uzunlukları ve Sahip Olduğu Yetki Alanları⁶

Tabloda görüldüğü üzere Ukrayna (1.756 km), Karadeniz'de kıyı uzunluğu en fazla olan ülke iken Türkiye (1.700 km) ikinci; Rusya Federasyonu (421 km) ise üçüncü sıradadır. Ancak Rusya'nın Kırım ve Doğu Ukrayna'daki askeri müdahaleleri ve gerçekleştirdiği işgaller sonrasında hukuken (de jure) geçerli olan bu durum fiilen (de facto) değişmiştir. Mevcut durumda Rusya, fiilen Karadeniz'de en uzun kıyı şeridine sahip ülkedir.

Soğuk Savaş döneminin bitmesi sonrası dönemde Karadeniz havzasında iş birliğine yönelik çabalar⁷ sergilense de bölgedeki rekabet kimi zaman askeri çatışmalara varacak

⁴ Kozanhan, "Karadeniz'de Deniz Yetki Alanları Sınırlandırılmaları ve Çatışmalar", 7.

⁵ Fahrettin Tepealtı, "Deniz Yetki Alanlarının Paylaşım Sorunu ve Türkiye", Ankara: Pegem Yayınevi, 2023, s.126.

⁶ İsmet Balık, "Karadeniz'e Kıyısı Bulunan Ülkelerin Karadeniz'deki Balıkçılık Yetki Alanları ve Balıkçılık Faaliyetleri", *Acta Aquatica Turcica*, 15/2(2019), s.117-125.

⁷ Bu çabalar içinde en dikkat çekici olanı Türkiye'nin girişimiyle Karadeniz havzasında yer alan ülkelerin ekonomik menfaatler temelinde ortaklık kurmasını ön gören Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü'dür (KEİ). Temeli 25 Haziran 1992'de İstanbul'da atılan ve 1 Mayıs 1999 itibarıyla tüm üyelerin onay süreçleri tamamlanan KEİ'ye Arnavutluk, Azerbaycan, Bulgaristan, Ermenistan, Gürcistan, Moldova, Kuzey Makedonya, Romanya, Rusya Federasyonu, Sırbistan, Türkiye, Ukrayna ve

derecede serttir. Taraflardan birini Rusya'nın oluşturduğu bu tür çatışmaların Kafkasya ve Ukrayna'nın doğusunda yoğunlaştığı görülmektedir. Rusya-Çeçenistan, Rusya-Gürcistan ve Rusya-Ukrayna savaşları, SSCB sonrası dönemde Karadeniz havzasında yaşanan sıcak çatışmalardır.

Kafkasya, etnik ve kültürel yapının oldukça çeşitli olduğu bir bölgedir. Kuzey Kafkasya'da Adıge(y), Karaçay-Çerkes, Kabardey-Balkar, Kuzey Osetya-Alanya, İnguş, Çeçenistan ve Dağıstan federatif cumhuriyetleri bulunmaktadır. Ayrıca Güney Kafkasya'da yer alan⁸ ve Azerbaycan'ın kuzeyinde yaşayan Lezgiler ile Gürcistan sınırları içindeki Abhazya ve Güney Osetya da bu bölgeye dahildir. Bu çeşitliliğin bir sonucu olarak Kafkasya, tarih boyunca anlaşmazlıklar ve savaşlara sahne olmuştur. İnguş-Oset anlaşmazlığı, Karaçay-Balkarlar ve Çerkesler arasındaki anlaşmazlıklar, Abhaz-Gürcü anlaşmazlığı, Güney Osetya sorunu ve Çeçenistan sorunu bu çerçevede bölgede öne çıkan temel istikrarsızlık kaynaklarıdır.⁹

Kafkasya'daki çatışmalar içinde en köklü ve uzun süreli olanı şüphesiz Çeçenler ile Ruslar arasında olandır. Taraflar arasındaki mücadeleyi dört döneme ayırmak mümkündür. İlk olarak Çeçenler 1800'lerin ortalarında Şeyh Şamil önderliğinde Ruslara karşı bir direniş başlatmış ancak uzun süren bu mücadele Rusların zaferi ile neticelenmiştir. İkinci Çeçen-Rus savaşı ise Rus Çarlığı'nın dağılması sırasında yaşanmış ve Çeçenlerin liderliğinde tüm Kuzey Kafkas halkları birleşerek 1918'de Kuzey Kafkasya Federasyonu'nu kurmuşlardır. Ancak Rus Çarlığı yerine kurulan komünist rejim 1920'de bölgeyi işgal ederek bu federasyona son vermiş ve bölge özerk yönetimler şeklinde yeniden yapılandırılmıştır. Çeçenlerin üçüncü bağımsızlık denemesi ise 1940'larda Hitler'in Rusya'ya saldırı başlattığı dönemde gerçekleşmiştir. II. Dünya Savaşı'nda mağlup olan Almanya'nın bölgeden çekilmesi üzerine Ruslar, Kafkas halklarından intikam almak için büyük bir katliam gerçekleştirmiştir. Çeçenlerin dördüncü ve son bağımsızlık denemesi ise SSCB'nin dağılması sonrasında yaşanmıştır. Çeçenistan'da hakimiyeti sağlayan Sovyet General Cahar Dudayev, 1991'de Çeçen İçkerya Cumhuriyeti'ni ilan etmiştir. Hemen akabinde Rus ordusu bölgeye askeri operasyon başlatmış ve taraflar arasındaki çatışmalar 6 Ağustos 1996'ya kadar sürmüştür. Çeçenlerin Grozni'yi geri aldığı bu tarihten sonra Ruslar bölgeden çekilmeye başlamış ve 12 Mayıs 1997'de Rusya ve Çeçenistan arasında bir barış antlaşması imzalanmıştır. Çeçenistan günümüzde Rusya Federasyonu bünyesinde özerk bir cumhuriyettir.¹⁰

Rusya'nın Karadeniz havzasındaki en önemli askeri müdahalelerinden biri de 2008'de Güney Osetya ve Abhazya kaynaklı gelişmelerin yaşandığı Gürcistan'a yönelik gerçekleşmiştir. SSCB'nin dağılması sonrasında bağımsızlıklarını ilan eden bu iki ülke, Gürcistan tarafından tanınmamış ve bölgede bir gerilim kaynağına dönüşmüştür. Gürcistan'da 2004 yılında Batı yanlısı Saakaşvili'nin iktidara gelmesi, taraflar arasındaki gerilimi daha da yükseltmiş ve Gürcistan ordusu 7 Ağustos 2008'de Güney Osetya'ya operasyon başlatmıştır. Rusya'nın Güney Osetya'nın yanında çatışmalara dahil olduğu savaş sadece beş gün sürmüştür¹¹ ve Rusya, 26 Ağustos 2008 itibarıyla bu savaşta kendisine fiili destek

Yunanistan olmak üzere toplam 13 ülke üyedir. Bkz: Çağrı Erhan, "Türkiye ve Bölgesel Örgütler", Beş Deniz Havzasında Türkiye, der., Mustafa Aydın, Çağrı Erhan, Ankara: Siyasal Kitabevi, 2006, s.415.

⁸ Türk dış politikasında Güney Kafkasya her zaman önemli bir yere sahip olmuştur. Ayrıntılı bir çalışma için bkz: Ali Faik Demir, 2003: Türk Dış Politikası Perspektifinden Güney Kafkasya, İstanbul: Bağlam Yayınları

⁹ Mitat Çelikipala, "Kuzey Kafkasya'da Anlaşmazlıklar Çatışmalar ve Türkiye", Beş Deniz Havzasında Türkiye, der., Mustafa Aydın, Çağrı Erhan, Ankara: Siyasal Kitabevi, 2006.

¹⁰ Anıl Çeçen, Türkiye ve Avrasya, Ankara: Fark Yayınları, 2006, s.150-151.

¹¹ Gökhan Alptekin, "2008 Rusya-Gürcistan Savaşı ve Savaş Sonrası Büyük ve Bölgesel Güçlerin Tepki ve Politikaları", Rusya Araştırmaları Dergisi, 6 (2021), s.110-130.

veren Abhazya ile birlikte Güney Osetya'nın da bağımsızlığını tanımıştır.¹² Ancak Türkiye, Güney Osetya ve Abhazya'nın bağımsızlıklarını tanımadığını ve uluslararası hukuk çerçevesinde Gürcistan'ın toprak bütünlüğünü ve egemenliğini desteklediğini açıklamıştır.¹³

Karadeniz, Ruslar açısından tarih boyunca özel bir yere sahip olmuş ve "Vaat Edilmiş Topraklar" olarak nitelendirilmiştir.¹⁴ Bu nedenle Karadeniz'de hâkim güç olmak ve "sıcak denizlere" açılabilmek Ruslar için daima stratejik bir hedef olarak görülmüştür. Rusya'nın bu tarihsel tutumunun yansımalarını SSCB'nin dağılması sonrası süreçte de görmek mümkündür. Rusya bu dönemde uygulamaya koyduğu 'Yakın Çevre Doktrini' gereğince Karadeniz'deki gelişmeleri yakından takip etmiş ve bölgedeki menfaatlerini savunma konusunda oldukça agresif bir tutum takınmıştır. Bu çerçevede 2008 yılında Gürcistan'a ve 2014 yılında da Kırım'a askeri müdahalede bulunan Rusya'nın bölgedeki en geniş ölçekli müdahalesi ise 2022 yılı başında Ukrayna'ya yönelik olmaktadır. İlk etapta Ukrayna'nın tamamını kapsayan bir operasyon başlatan Rusya, ABD ve Avrupa ülkelerinin Ukrayna'ya verdiği ekonomik ve askeri destek nedeniyle bu hedeften vazgeçerek ülkenin doğusuna odaklanmış ve operasyonlarını Rusça konuşan nüfusun yoğun olduğu Donetsk, Luhansk, Herson ve Zaporijya bölgelerinde yoğunlaştırmıştır. Rusya, daha sonra kontrol altına aldığı bu bölgeleri yapıldığını iddia ettiği referandum sonuçlarını gerekçe göstererek ilhak etmiştir. Böylelikle Rusya, Kırım'dan sonra bu dört bölge de dahil edildiğinde Ukrayna'nın yaklaşık %20'sini ele geçirmiştir.¹⁵ Rusya ile Ukrayna arasında halen süren çatışmaların başta Avrupa olmak üzere dünya çapında yansımaları olmuştur.¹⁶ Rusya, ABD ve Avrupa ülkelerinin oldukça sert yaptırımlarına maruz kalmış ve uluslararası alanda izole edilmeye çalışılmıştır. Bu dönemde yönünü tamamen doğuya dönen Rusya, Çin ile olan ilişkilerini yoğunlaştırmıştır. Türkiye ise Rusya-Ukrayna krizinde içinde yer aldığı Batı ittifakından ayrı bir tutum takınarak "tarafsızlık" politikası uygulamış ve hem Rusya hem de Ukrayna ile olan ilişkilerini sürdürmüştür. Türkiye'nin bu tutumunun bir sonucu olarak Rusya ve Ukrayna, aralarındaki en geniş kapsamlı barış görüşmesini 29 Mart 2022'de İstanbul'da gerçekleştirmiş; sürdürülen müzakereler ve Türkiye'nin girişimleri neticesinde aynı yıl Ukrayna'nın tahıl üretiminin dünya pazarlarına ulaştırılabilmesi için "Karadeniz Tahıl Yolu Antlaşması" hayata geçirilmiştir.¹⁷ Donald Trump'ın 20 Ocak 2025'te ABD Başkanlık görevini ikinci kez devralması, iki ülke arasında devam eden savaşta yeni bir aşamanın başlangıcı olmuştur. Trump, acil bir şekilde sonlandırılmasını istediği bu kriz için iki ülke arasında arabuluculuk yapma teklifinde bulunmuş ve bu çerçevede Suudi Arabistan'da görüşmeler yapılmıştır. Ancak ilerleme sağlanamaması üzerine taraflar 16 Mayıs 2025'te İstanbul'da tekrar bir araya

¹² Euronews, "Rusya, Sovyetler Birliği sonrası nerelerde savaştı, hangi bölgeleri ilhak etti?", 30 Eylül 2022, <https://tr.euronews.com/2022/09/30/rusya-sovyetler-birligi-sonrasi-nerelerde-savasti-hangi-bolgeleri-ilhak-etti>. (8.01.2025).

¹³ T.C. Dışişleri Bakanlığı, "Gürcistan'ın Siyasi Görünümü", <https://www.mfa.gov.tr/gurcistan-siyasi-gorunumu.tr.mfa>. (15.03.2023)

¹⁴ New Strategy Center, "Militarization of the Black Sea and Eastern Mediterranean Theatres A New Challenge to NATO", New Strategy Center Policy Paper, syf.5, <https://www.newstrategycenter.ro/wp-content/uploads/2019/02/Policy-Paper-New-Strategy-Center-Centro-Studi-Internazionali2019.pdf>. (5.05. 2025).

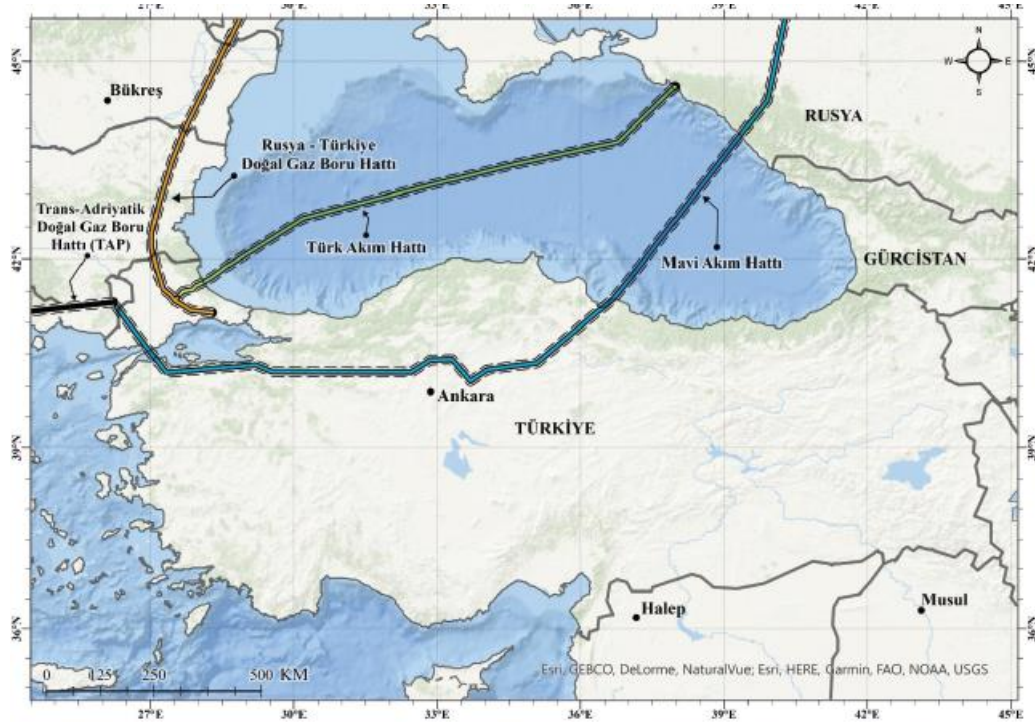
¹⁵ Tepealtı, Deniz Yetki Alanlarının Paylaşım Sorunu ve Türkiye, s.132-136.

¹⁶ Bu çerçevede Türkiye, Montrö Sözleşmesi'ne dayanarak Boğazları, 27 Şubat 2022 itibarıyla Rusya ve Ukrayna'ya ait savaş gemilerine kapatmıştır. Bkz: BBC, Montrö Boğazlar Sözleşmesi: "Türkiye'nin hamlesi ne anlama geliyor, Rusya-Ukrayna krizinin seyri değişebilir mi?", 1 Mart 2022, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-60571805>.

¹⁷ Aynı yılın eylül ayında Türkiye'nin girişimleri ile Rusya ve Ukrayna arasında 200 savaş esirinin takası gerçekleştirilmiştir. Bkz: Sertaç Aksan, "Esir takası: Türkiye'den başka bir ülke yapamazdı", TRT HABER, 22 Eylül 2022, <https://www.trthaber.com/haber/gundem/esir-takasi-turkiyeden-baska-bir-ulke-yapamazdi-710573.html>.

gelmiştir. Rusya ve Ukrayna'nın 3 yıl aradan sonra tekrar buluştuğu İstanbul'daki görüşmeler umulandan daha alt düzeyde yapılmış ve taraflar biner esir askerin takası konusunda uzlaşmıştır. Halen süren diplomatik çabalara rağmen söz konusu savaşın bitirilmesi ve taraflar arasında bir anlaşmanın tatbik edilmesi henüz mümkün olmamıştır. Kimi çevreler tarafından yeni bir soğuk savaş döneminin başlangıcı olarak değerlendirilen Rusya-Ukrayna savaşının geleceği konusundaki belirsizlik devam etmektedir.

Rusya'nın Karadeniz havzasındaki tarihi ve doğal rakiplerinin başında şüphesiz Türkiye gelmektedir. Çünkü Ruslar ve Türkler "imparatorluk kurucu" iki millet olarak başta Karadeniz olmak üzere jeostratejik alanlarda yüzlerce yıldır rekabet etmektedir. Ancak Soğuk Savaş sonrası dönemde birer kara medeniyeti olan Türkiye ve Rusya'nın bir deniz medeniyeti olan Anglosakson ittifakına karşı birlikte hareket etmesini öngören "Yeni Avrasyacılık" fikri önemli ölçüde destek görmektedir.¹⁸ Türkiye ve Rusya arasındaki mevcut iş birliğinin günümüzdeki temelini ise Karadeniz eksenli enerji alanında gerçekleştirilen ortaklıklar oluşturmaktadır. Bu noktada Karadeniz, büyük enerji kaynaklarının üretimi yapılan bir sahadan ziyade yüksek miktarda enerji taşımacılığının yapıldığı bir geçiş güzergahı olarak öne çıkmaktadır. Karadeniz'e indirilen Rus ve Orta Asya petroleri tankerler yoluyla Türk Boğazlarını geçerek dünya pazarlarına ve Rus doğal gazı da Karadeniz tabanına döşenen boru hatları vasıtasıyla Türkiye ve Avrupa'daki tüketicilere ulaştırılmaktadır.

Şekil-2: Karadeniz Havzası'ndaki Doğal Gaz Boru Hatları¹⁹

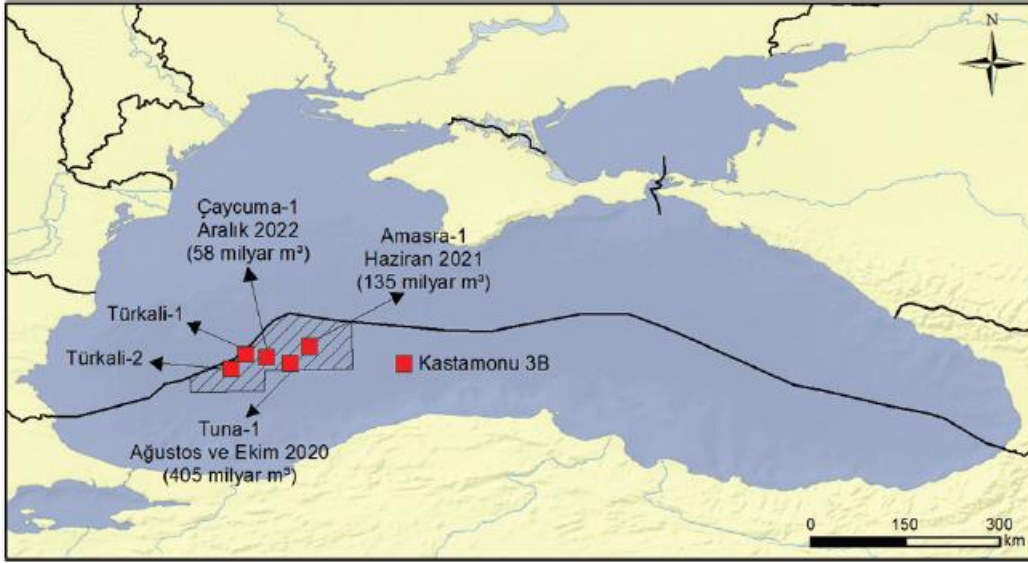
Yukarıdaki haritada görüldüğü üzere Türkiye ile Rusya arasında üç boru hattı ile doğal gaz ticareti yapılmaktadır. Ukrayna-Moldova-Romanya-Bulgaristan geçişli Rusya-Türkiye doğal gaz boru hattı, iki ülke arasındaki en eski hattır. 1987 yılında hizmete alınan yıllık 14 milyar m³ kapasiteli bu hat, Rusya ile Ukrayna arasında yaşanan sorunlar nedeniyle yeni bir hat ihtiyacını gündeme getirmiş ve iki ülke Ukrayna'yı bypass etmek amacıyla 2003 yılında yıllık 16 milyar m³ doğal gaz taşıma kapasitesine sahip Karadeniz geçişli Mavi Akım doğal gaz boru hattını hayata geçirmiştir. Türkiye ile Rusya'nın enerji alanındaki son iş birliği ise Ocak

¹⁸ Aleksandr Dugin, Rus Jeopolitiği Avrasyacı Yaklaşım, çev., Vügar İmanov, İstanbul: Küre Yayınları, 2005.

¹⁹ Tepealtı, Deniz Yetki Alanlarının Paylaşım Sorunu ve Türkiye, s.116.

2020’de devreye alınan Türk Akım doğal gaz boru hattı olmuştur. Mavi Akım gibi Karadeniz geçişli inşa edilen yıllık 31,5 milyar m³ kapasiteli bu hatla taşınan gaz, Türkiye’nin ulusal şebekesine entegre edilmiştir. Taraflar söz konusu hatta taşınan gazın bir bölümünün Türkiye üzerinden Avrupa ülkelerine ihraç edilmesi konusunda mutabakata varmıştır.²⁰ Böylelikle Türkiye, Rus gazının bir tüketicisi olduğu gibi söz konusu gazın Avrupa pazarlarına ulaştırılmasını sağlayan bir transit ülke olma özelliği de kazanmıştır.

Türkiye son dönemde enerji alanında geliştirdiği uluslararası iş birliklerinin²¹ yanında Karadeniz’de sürdürdüğü hidrokarbon üretimine yönelik çalışmalarla da gündeme gelmektedir. Özellikle 2020 yılı itibarıyla hız kazanan bu çalışmalar kapsamında çok sayıda sismik tarama ve sondaj yapılmış ve nihayetinde bölgede doğal gaz keşfi gerçekleştirilmiştir.

Şekil-3 Türkiye’nin Karadeniz’deki Doğal Gaz Keşifleri²²

Türkiye, TPAO eliyle sürdürdüğü bu çalışmalar kapsamında ilk derin deniz keşfini Ağustos 2020’de Sakarya Gaz Sahası’ndaki Tuna-1 kuyusunda yapmıştır. Söz konusu bölgede keşfedilen toplam doğal gaz miktarı 710 milyar m³’e ulaşmıştır ki bu miktar, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı’nın yaptığı açıklamaya göre Türkiye’deki konutların yaklaşık 30 yıllık tüketimini karşılamaktadır.²³ Türkiye’nin Karadeniz’deki doğal gaz arama faaliyetleri ile Doğu Karadeniz ağırlıklı petrol arama çalışmaları devam etmektedir.

Akdeniz Havzası

Akdeniz; Asya, Avrupa ve Afrika kıtaları arasında konumlanan bir iç denizdir. Cebelitarık Boğazı ile Atlas Okyanusu’na bağlanan Akdeniz, Süveyş Kanalı ve Babülmendep Boğazı ile

²⁰ Tepealtı, Deniz Yetki Alanlarının Paylaşım Sorunu ve Türkiye, s.117.

²¹ Türkiye, bu çerçevede son olarak Üç Deniz Girişimi’ne stratejik ortak olarak katılmıştır. Orta ve Doğu Avrupa’daki enerji, ulaştırma ve telekomünikasyon sektörlerindeki altyapıyı birbirine bağlama amacıyla 2015 yılında Polonya ve Hırvatistan’ın liderliğinde başlatılan bu girişim, adını üye ülkelerin Baltık, Adriyatik ve Karadeniz arasında konumlanmasından almaktadır. AB’nin desteklediği girişimle söz konusu denizler üzerinden dünya pazarlarına ulaşılması hedeflenmektedir. Bkz: AA (Anadolu Ajansı), “Üç Deniz Girişimi”, 20 Nisan 2025, <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/turkiye-uc-deniz-girisiminde-stratejik-ortak-ordu/3552167>.

²² Tepealtı, Deniz Yetki Alanlarının Paylaşım Sorunu ve Türkiye, s.115.

²³ AA (Anadolu Ajansı), “Bakan Dönmez: Karadeniz’deki Gaz Rezervi, Konutların 30 Yıl İhtiyacını Karşılacak Büyüklükte”, 8 Mart 2022, <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/bakan-donmez-karadenizdeki-gaz-rezervi-konutlarin-30-yil-ihyacini-karsilayacak-buyuklukte/2527411>

Hint Okyanusu'na ve Türk Boğazları ile de Karadeniz'e bağlanmaktadır. Dolayısıyla üç kıta ve birçok önemli su yolunun kesişim noktasında yer almasından dolayı insanlık tarihi boyunca her zaman stratejik bir öneme sahip olmuş ve kıyıları önemli medeniyetlere ev sahipliği yapmıştır. Türklerin Akdeniz ile buluşması ise Anadolu'ya geldikleri 11. yüzyılda gerçekleşmiştir. Söz konusu dönemde adı "Mediterranean Sea" olan bu deniz, Anadolu'nun fethi sonrasında Türkler tarafından "Batı Denizi" anlamına gelen "Akdeniz" olarak isimlendirilmeye başlanmış ve bu kullanım Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde de sürdürülmüştür.²⁴

Doğudan "Bereketli (Münbit) Hilal" olarak da adlandırılan Mezopotamya topraklarına komşu olması ve tarihi İpek Yolu ile Baharat Yolu üzerinde bulunması Akdeniz'i her zaman bir mücadele alanına dönüştürmüştür. 1869 yılında Süveyş Kanalı'nın açılmasıyla önemi daha da artan Akdeniz, Avrupa ile Uzakdoğu arasındaki deniz ulaşımını inanılmaz ölçüde kolaylaştırmış ve Akdeniz'deki mücadelenin odağı doğuya kaymıştır. Başlangıçta deniz ticareti merkezli yaşanan bu mücadele, 20. yüzyıl başı itibarıyla doğal kaynaklar temelinde devam etmiştir. 21. yüzyılın başında ise bölgedeki güç rekabetinin odağına Doğu Akdeniz'de (Levant) keşfedilen hidrokarbon kaynakları ve onların paylaşım mücadelesi yerleşmiştir.

Doğu Akdeniz'in hidrokarbon kaynakları bakımından "zengin" olarak değerlendirilmesinde Amerikan Jeolojik Araştırmalar Enstitüsü'nün (The U.S. Geological Survey-USGS) 2010 yılında yayınladığı bir rapor etkili olmuştur. Söz konusu raporda Nil ve Levianthan havzalarında 3,5 milyar varil işlenebilir ham petrol ve 10 trilyon metre küp doğal gazın yer aldığı tahminine yer verilmiştir.²⁵ Bölgeyle ilgili yapılan hesaplamalara göre Doğu Akdeniz'deki 30 milyar varil petrol eşdeğerindeki toplam hidrokarbon kaynağının ekonomik değeri yaklaşık 1,5 trilyon dolardır.²⁶ Görüldüğü gibi Doğu Akdeniz'de keşfedilen hidrokarbon kaynakları, kıyıdaş ve tüketici ülkeler için stratejik önemdedir. Bu nedenle bölge ülkeleri kendi aralarında ve bölge dışı ülkelerle kurdukları ittifaklar temelinde Doğu Akdeniz hidrokarbon kaynaklarından azami oranda pay alabilmek için mücadele etmektedir.

Doğu Akdeniz'de yetki alanlarının paylaşılmasına yönelik iki yaklaşım öne çıkmaktadır: Seville Haritası²⁷ ve Mavi Vatan Doktrini.²⁸ Seville Haritası, Doğu Akdeniz ve Ege Denizi'nde

²⁴Akdeniz'in bu şekilde isimlendirilmesi eski Türklerde yönlerin renklerle ilişkilendirilmesinin bir sonucudur. Buna göre batı, ak (Akdeniz); doğu, gök (Gökırmak); kuzey, kara (Karadeniz); güney, kırmızı (Kızıldeniz) ve merkez, yeşil (Yeşilırmak) olarak adlandırılmıştır. Bu nedenle Osmanlı sultanlarına "Batıdaki devletin padişahı" anlamına gelen "Ak Padişah" denilmiştir. Bkz: Ramazan Özey, "Adalar Denizi ve Batı Anadolu Bölgesi Hakkında", Marmara Coğrafya Dergisi, 3/1(2001), s.33.

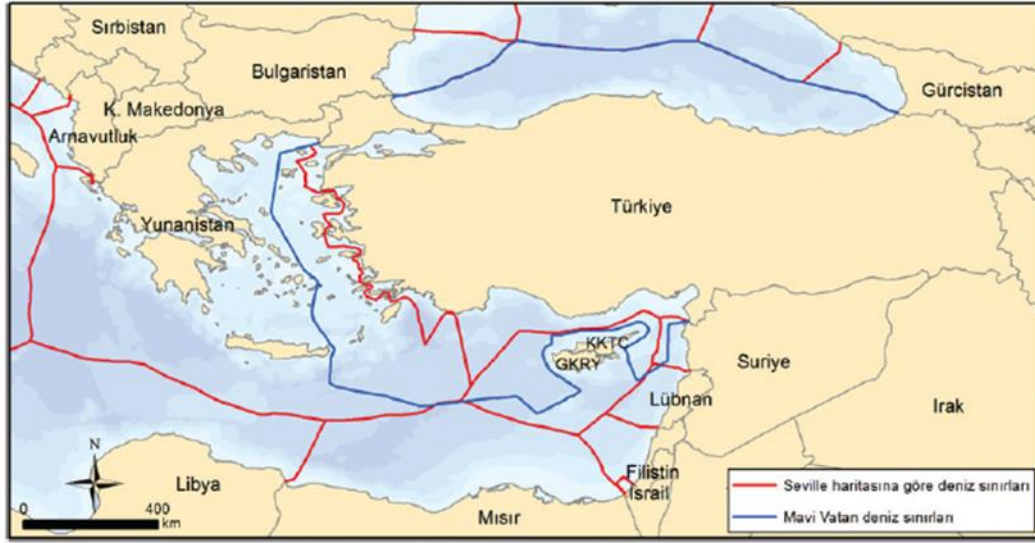
²⁵ USGS. Assessment of Undiscovered Oil and Gas Resources of the Levant Basin Province, Eastern Mediterranean. 2010a. <https://pubs.usgs.gov/fs/2010/3014/pdf/FS10-3014.pdf> (28 Aralık 2022) & USGS. Assessment of Undiscovered Oil and Gas Resources of the Nile Delta Basin Province, Eastern Mediterranean. 2010b. <https://pubs.usgs.gov/fs/2010/3027/pdf/FS10-3027.pdf> (28 Aralık 2022).

²⁶ Cihat Yayı, "Doğu Akdeniz'de Yetki Alanlarının Paylaşılması Sorunu ve Türkiye", Bilge Strateji, 4/6 (2012), s. 1-70.

²⁷ Bu harita İspanya'nın Seville Üniversitesi Beşerî Coğrafya Anabilim Dalı öğretim üyeleri Prof. Juan Luis Juarez de Vivro ile Prof. Juan Carlos Rodriguez Mateo tarafından çizilmiştir. Yazarlar söz konusu haritayı ilk kez Mart 2006'da Marine Policy Dergisi'nde "Maritime Europe and EU enlargement. A geopolitical perspective" başlıklı makalelerinde yayınlamıştır. Bkz: Tepealtı, Deniz Yetki Alanlarının Paylaşım Sorunu ve Türkiye, s.66.

²⁸ "Mavi Vatan" kavramının isim babası Cem Gürdeniz'dir. İlk kez 14 Haziran 2006 tarihinde Deniz Kuvvetleri Komutanlığı tarafından düzenlenen Karadeniz ve Deniz Güvenliği Sempozyumu'nda bu kavramı kullanan Gürdeniz'e göre Mavi Vatan, Türkiye'nin kıyısı bulunan tüm denizler ve su yollarından oluşan 462.000 kilometrekarelik su kütesinden oluşmaktadır. Ayrıca deniz tabanı ve onun altındaki doğal kaynaklar da Mavi Vatan'a dahildir. Bkz: Cem Gürdeniz, Mavi Vatan Yazıları, İstanbul:

büyük oranda Yunanistan'ı hak sahibi olarak tanıırken Türkiye'yi neredeyse Antalya Körfezi'ne hapsetmektedir.

Şekil -4: Seville Haritası ve Mavi Vatan Doktrini'ne Göre Doğu Akdeniz'deki Yetki Alanları²⁹

Mavi Vatan Doktrini ise söz konusu paylaşımı ana karalar üzerinden yapmakta ve bu çerçevede Türkiye'ye daha geniş bir yetki alanı tanımaktadır. AB ve ABD'nin de benimsediği Seville Haritası'na göre Türkiye'nin sahip olduğu deniz alanı yaklaşık 41.000 km² iken Mavi Vatan yaklaşımına göre bu alan 180.000 km²'dir.³⁰ Görüldüğü gibi bahse konu alanlar arasındaki farkın ve sahanın sahip olduğu hidrokarbon potansiyelinin büyüklüğü bölgeyi çok taraflı sıcak çatışma riskinin yüksek olduğu bir gerilim alanına dönüştürmektedir. Bu noktada GKRY-Yunanistan ikilisinin İsrail ve Mısır ile imzaladıkları anlaşmalar ile AB ve ABD ile kurdukları ittifaklar dikkat çekerken Türkiye ise KKTC ve Libya ile imzaladığı anlaşmalarla karşı bir ittifak inşa etmeye çalışmaktadır.

Akdeniz, sahip olduğu mevcut ve potansiyel hidrokarbon kaynakları yanında havzasında yer alan dini, tarihi, ekonomik ve politik temelli gerilim odakları ile de dikkat çekmektedir. Bu açıdan Akdeniz havzasına bakıldığında şüphesiz ilk göze çarpan kriz alanı Filistin'dir. İsrail'in kuruluşunun ilan edildiği 1948 yılından bu yana bölgede izlediği yayılcı politika ve gerçekleştirdiği katliamlar her ne kadar bölgesel nitelikli görünse de küresel çapta tepki görmektedir. İsrail'in son olarak 7 Ekim 2023 itibarıyla Gazze'de başlattığı saldırılar nedeniyle on binlerce kişi hayatını kaybetmiş; yaşanan trajedinin bölge ve dünya genelinde önemli yansımaları olmuştur.³¹ Filistinlilerin uğradığı bu soykırım nedeniyle dünya genelinde İsrail'e yönelik büyük çaplı protestolar düzenlenmiş ve bazı ülkeler İsrail ile diplomatik ve ticari ilişkilerini kesmiştir. Bu çerçevede Türkiye, ilk olarak 4 Kasım 2023'te Tel Aviv Büyükelçisi'ni istişarelerde bulunmak üzere Ankara'ya çağırarak ve 2 Mayıs 2024'te de İsrail ile olan tüm ticari faaliyetlerini durdurduğunu ilan etmiştir. Ayrıca İsrail'in yasa dışı yerleşimcileri ile

Kırmızı Kedi Yayınları, 2017, s.35.; Cem Gürdeniz, Mavi Vatanın Güney Cephesi Doğu Akdeniz, Ankara: Pankuş Yayınları, 2020, s.21.

²⁹ Tepealtı, Deniz Yetki Alanlarının Paylaşım Sorunu ve Türkiye, s.67.

³⁰ Sertaç H. Başeren, Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Uyuşmazlığı, İstanbul: Türk Deniz Araştırmaları Vakfı Yayınları, 2010, s.31.

³¹ Uluslararası Ceza Mahkemesi (ICC), 21 Kasım 2024 tarihinde İsrail Başbakanı Binyamin Netanyahu ve eski İsrail Savunma Bakanı Yoav Gallant hakkında "savaş suçu işledikleri" gerekçesiyle tutuklama emri çıkarmıştır. Bkz: BBC News, "Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin Netanyahu hakkında tutuklama emri ne anlama geliyor?", 27 Kasım 2024, <https://www.bbc.com/turkce/articles/c5yrzdny4rvo>.

Filistinlilere ait arazileri ilhak etmesi, Hizbullah ve İran etkisini gerekçe göstererek sıklıkla Lübnan'a yönelik düzenlediği kara ve hava saldırıları, Suriye'nin farklı bölgelerini gerekçe göstermeksizin bombalaması, sürekli diri tuttuğu İran odaklı kriz ve Husilerin faaliyetleri gerekçesiyle Yemen'e düzenlenen ABD ve İngiltere destekli saldırılar bölgedeki İsrail kaynaklı gerilim üreten diğer faaliyetlerdir.

Akdeniz'deki gerilim noktalarından biri de Kıbrıs'tır. Osmanlı Devleti'nin 1571 yılında fethetmesi ile başlayan Kıbrıs'taki Türk hakimiyeti, Birleşik Krallık'a kiralandığı 1878 yılına kadar sürmüştür. Adadaki Türklerin hâkim konumdan yönetilen konuma geçmesi Kıbrıs'ta sıkıntılı bir süreç başlatmış ve 16 Ağustos 1960'ta Türkiye, Yunanistan ve Birleşik Krallık'ın garantörlüğünde "Kıbrıs Cumhuriyeti" adıyla bağımsız bir devlet kurulmuştur. Ancak bu gelişme adada yaşanan sorunlara bir çözüm olmamış ve 1974 yılında Türkiye, Yunanistan ile birleşmeyi hedefleyen EOKA yanlısı cuntanın darbe yapması üzerine Kıbrıs'a askeri müdahalede bulunmuştur. Kıbrıslı Türkler, 13 Şubat 1975'te Kıbrıs Türk Federe Cumhuriyeti'ni, 15 Kasım 1983'te de Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ni (KKTC) ilan ederek adanın kuzeyinde bağımsız bir Türk devleti kurmuştur. Takip eden yıllarda BM aracılığıyla adanın birleştirilmesine yönelik birçok girişimde bulunulmuş ama ilerleme kaydedilememiştir. Bu girişimlerin en kapsamlısı ise dönemin BM Genel Sekreteri Kofi Annan tarafından hazırlanan bir plan olmuştur. 24 Nisan 2004 tarihinde yapılan referandumda bu plana Rum kesimi ezici bir oranda (%75,8) "Hayır" derken; Türk kesiminin çoğunluğu (%64,9) "Evet" demiştir. Ancak çıkan bu sonuca rağmen Güney Kıbrıs, 1 Mayıs 2004 tarihinden geçerli olmak üzere "Kıbrıs Cumhuriyeti" adıyla tüm adayı temsilen AB'ye üye olarak kabul edilmiştir.³² GKRY her alanda adanın tek temsilcisi gibi hareket etmekte ve Türkiye'yi işgalci olmakla suçlayarak Kıbrıslı Türklerin haklarını yok saymaktadır. Bu tutumun bir yansıması olarak GKRY, ada kıyılarının %51'i KKTC'ye, %49'u GKRY ve egemen İngiliz üslerine (Agratur ve Dikelya) ait olmasına rağmen 2007 yılında adanın tamamı adına MEB ilanında bulunmuştur.³³ Bu duruma itiraz eden Türkiye ve KKTC yönetimleri Rumların aksine federasyon yerine iki bağımsız devlet temelinde bir çözümü savunmaktadır. Şüphesiz Türkiye'nin Kıbrıs'a yönelik politikalarında adadaki 350 bin Türkün menfaatinin savunulmasının yanında kendi jeopolitik hassasiyetleri de etkilidir. Çünkü Kıbrıs, NATO'nun Orta Doğu harekâtlarında kullanılmak üzere 'hub-port' (toplanma limanı) limanı olarak benimsediği Mersin ve İskenderun'a giriş-çıkışı kontrol ettiği³⁴ ve Türkiye'nin güney yönlü savunmasına derinlik sağladığı için stratejik önemdedir.

Akdeniz havzasında Türkiye için en önemli kriz kaynaklarının başında şüphesiz Suriye gelmektedir. Arap Baharı'nın en yıkıcı etkilerinin görüldüğü ülke olan Suriye, 2011 yılı itibarıyla bir iç savaşa sürüklenmiş ve ülkedeki kaotik ortamdan kurtulmak isteyen milyonlarca insan başta komşu ülkeler olmak üzere geniş bir sahaya dağılarak II. Dünya Savaşı sonrası dönemde yaşanan en büyük göç krizine neden olmuştur. Bu durumdan en fazla etkilenen ülke ise Suriye ile 911 km'lik bir kara sınırı ve tarihi bağları bulunan Türkiye olmuştur. Bu dönemde Türkiye'nin barındırdığı Suriyeli sığınmacı sayısı sürekli değişiklik gösterse de neredeyse 4 milyon sınırına dayanmıştır. İç savaş döneminde Suriye, Rusya ve İran'ın desteklediği Beşar Esad yönetimindeki rejim güçleri, Türkiye'nin desteklediği Sünni muhalifler ve ABD'nin desteklediği PKK/YPG terör örgütünün çekişmesine sahne olmuştur. Süreç boyunca hakimiyet alanları zaman zaman el değiştirirse de tarafların tümü varlıklarını

³² Tepealtı, Deniz Yetki Alanlarının Paylaşım Sorunu ve Türkiye, s.86-87.

³³ Gürdeniz, Mavi Vatanın Güney Cephesi Doğu Akdeniz, s.86-110.

³⁴ Murat Ercan ve Betül Algür, "Deniz Hakimiyet Teorisi Kapsamında Doğu Akdeniz ve Kıbrıs Jeopolitiği'nin Türkiye'ye Etkileri", Anadolu Akademi Sosyal Bilimler Dergisi, 3/2 (2021), s.196.

koruyabilmiştir. Ancak 8 Aralık 2024 tarihi Suriye siyasi tarihi açısından yeni bir milat olmuş ve Esad rejimi çökmüştür. Ülkesini terk eden Beşer Esad, Rusya'ya sığınmış ve destekçisi konumundaki Rusya ve İran, Suriye topraklarındaki askeri varlıklarını sonlandırmak zorunda kalmıştır. Suriye'de kurulan geçici yönetim ise ağırlıklı olarak Türkiye'nin desteklediği muhaliflerden oluşmuştur. Dolayısıyla Suriye'de yaşanan bu gelişme, Türkiye'nin bölge politikaları açısından stratejik bir kazanıma işaret etmektedir. Bu çerçevede ABD'nin asker çekmeye başlaması ve PKK/YPG terör örgütünün büyük oranda güç kaybetmesi, Suriyeli sığınmacıların başlayan geri dönüş süreci ve ülkenin yeniden inşa ve örgütlenmesinde Türkiye'nin sahip olacağı imtiyazlı konum ilk etapta sayılabilecek stratejik kazanımlar olarak değerlendirilebilir.

Türkiye'nin Akdeniz havzasında "oyun değiştirici" etkisini gösterdiği en çarpıcı alanlardan birisi Libya'dır. Arap Baharı'nın etkilerinin ilk görüldüğü ülkelerden biri olan Libya'da yaşanan protestoların ardından 1969 yılından beri süren Muammer Kaddafi'nin iktidarı son bulmuş ve ülkede ikili bir siyasi yapı ortaya çıkmıştır. Buna göre ülkenin doğusu ABD, Fransa, Yunanistan, Rusya, Mısır, Suudi Arabistan ve BAE'nin desteklediği isyancı General Halife Hafter'in (Temsilciler Meclisi) kontrolünderken başkent ve çevresi BM'nin meşru yönetim kabul ettiği ve Türkiye'nin desteklediği meşru yönetim olarak kabul edilen Ulusal Mutabakat Hükümeti'nin (UMH) hakimiyetindeydi. Taraflar arasında uzun süre devam eden silahlı çatışmalarda Türkiye'nin UMH ile 27 Kasım 2019'da imzaladığı ikili askeri yardım ve iş birliği mutabakatı sonrasında bir kırılma yaşanmıştır. Bu çerçevede Libya'ya sevk edilen TSK birliklerinin etkisiyle UMH hakimiyet alanını hızla genişletmiş ve ülke geneline büyük oranda hâkim olmayı başarmıştır. Devam eden yakın iş birliği sürecinde Türkiye ve UMH, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ve Libya Devleti Hükümeti Arasında Akdeniz'de Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasına İlişkin Mutabakat Muhtırası" imzalamıştır. 6 Aralık 2019 tarihinde iki ülke meclisi tarafından onaylanarak BM'ye bildirilen bu antlaşma sayesinde Türkiye, ilk kez KKTC dışında Akdeniz'e kıyısı bulunan bir devletle sınırlandırma antlaşması imzalayarak deniz yetki alanlarının batı sınırını hukuki çerçevede belirlemiştir.³⁵ Ayrıca yapılan bir antlaşma ile Türkiye, Libya'nın kara ve deniz alanlarında hidrokarbon arama ve işletme hakkına da sahip olmuştur.

Türkiye'nin Akdeniz havzasındaki doğal rakiplerinin başında Yunanistan gelmektedir. Yaklaşık 400 yıl boyunca Türk hakimiyeti altında kalan Yunanistan, bağımsızlığını kazanması sonrası dönemde sürekli bu tarihi gerçekliğin tesiri altında hareket etmiş ve Türkiye'ye karşı hasmane bir tutum takınmıştır. Yunanistan'ın Anadolu işgali, Türk tarafında da benzer bir tepkiselliğe neden olmuş ve iki ülke arasındaki gerilim sürekli yüksek düzeyli seyretmiştir. Halen Türkiye ile Yunanistan arasında başta Ege (Adalar) Denizi kaynaklı olmak üzere çok sayıda çözüm bekleyen sorun mevcuttur. Egemenliği antlaşmalarla Yunanistan'a devredilmemiş ada, adacık ve kayalıklar (EGAYDAAK) sorunu, kara suları sorunu, kıta sahanlığı sorunu, gayri askeri statüdeki adaların askerileştirilmesi ve silahlandırılması sorunu, hava sahası sorunu ve arama kurtarma sorumluluk sahası sorunu taraflar arasındaki Ege (Adalar) Denizi kaynaklı sorunlardır. Ayrıca Kıbrıs, Batı Trakya ve Patrikhane'nin statüsü konuları iki ülke arasındaki tarihi kaynaklı sorunları oluştururken Türkiye geçişli düzensiz göç hareketleri³⁶ ise 2010 sonrası dönemde ortaya çıkan diğer önemli bir sorundur.

³⁵ Tepealtı, Deniz Yetki Alanlarının Paylaşım Sorunu ve Türkiye, s.71-72.

³⁶ Türkiye'nin Avrupa'ya yönelik düzensiz göçler açısından transit ülke özelliği taşıması, Türkiye'nin Yunanistan ile ilişkilerinin yanında Avrupa Birliği ile olan ilişkilerini de derinden etkilemektedir. Avrupa'ya yönelik en önemli göç güzergahlarından birisi olan Doğu Akdeniz güzergahındaki göçmen akışını engellemek isteyen AB, bu amaçla kilit ülke konumundaki Türkiye ile "18 Mart Mutabakatı" olarak adlandırılan 18 Mart 2016 tarihli bir anlaşma imzalamıştır. Buna göre Türkiye, kendi toprakları

Görüldüğü üzere Türkiye, Akdeniz havzasında Yunanistan-GKRY ikilisi ve müttefikleri konumundaki AB ve ABD ile geniş ölçekli bir rekabet içindedir. KKTC ve Libya ile süren yakın iş birliği ve Suriye’de yaşanan rejim değişikliği bu rekabette Türkiye’nin elini güçlendirirken İsrail’in giderek artan yayılcı faaliyetleri ve katliamları iki ülkenin başta Suriye olmak üzere farklı alanlarda karşı karşıya gelme ihtimalini giderek artırmaktadır. Bu noktada Türkiye’nin 2013 yılında yaşanan darbe sonrasında ilişkilerinin bozulduğu Mısır ile yeni ve çok boyutlu bir iş birliği sürecini başlatması kesinlikle ihmal edilmemesi gereken stratejik bir gereksinim olarak görülmelidir.

Sonuç

Türkiye’nin milli menfaatleri gereği doğal ve tarihi hinterlandını oluşturan Karadeniz ve Akdeniz havzalarındaki gelişmelere kayıtsız kalması düşünülemez. Türkiye’nin siyasi gerçekleri dikkate alarak bölgede etkin bir dış politika geliştirmesi, yalnızca kendisini değil bölgede Türkiye’nin gücüne umut bağlayan geniş bir kesimi de ilgilendiren hayati bir konudur. Türkiye’nin söz konusu alanlara yönelik geliştirmeye çalıştığı dış politikayı kimileri “Yeni Osmanlılık” olarak adlandırırken kimileri ise “irrasyonel bir dış siyaset” olarak değerlendirmektedir. Ancak kesin olan şudur ki her deniz havzası Türkiye için fırsatlarla birlikte tehditler de barındırmaktadır.

Türkiye’nin kuzey kıyılarını oluşturan Karadeniz, eskiden olduğu gibi günümüzde de çok önemli gelişmelere sahne olmaktadır. Tarihsel süreçte Türk-Rus rekabetine mekân olan Karadeniz, SSCB’nin dağılması sonrası dönemde Rusya’nın revizyonist girişimleriyle şekillenmektedir. Rusya’nın Gürcistan ve Ukrayna’ya yönelik askeri müdahaleleri, bölgedeki siyasi haritayı de facto (fiili) da olsa yeniden çizmektedir. Ayrıca Karadeniz’in enerji taşımacılığındaki öneminin yanına yakın zamanda Türkiye’nin başlattığı hidrokarbon üretiminin de eklenmesi bölgeyi iyice ön plana çıkarmaktadır. Bu çerçevede Karadeniz havzasının Türkiye açısından önemli fırsatlar barındırdığı görülmektedir. Karadeniz’e kıyısı bulunan ülkelerin MEB sınırlarını anlaşmalar çerçevesinde belirlemiş olması ve Türkiye’nin Montrö Boğazlar Sözleşmesi’ni uluslararası hukuka uygun biçimde uygulaması, Karadeniz’in dış müdahaleye kapalı tutulması ve istikrarının korunması açısından hayati bir zemin oluşturmaktadır. Rusya’dan gelen Mavi Akım ve Türk Akım doğal gaz boru hatları, Türkiye’nin gaz tedariki açısından önem taşıdığı gibi Rus gazının Avrupa’ya ulaştırılması noktasında da önemli fırsatlar sunmaktadır. Türkiye’nin Sakarya gaz sahasında başlattığı doğal gaz üretiminin daha geniş bir alana yayılarak artması da gerçekçi bir beklentidir. Ancak bölgede yaşanan hızlı gelişmelerin Türkiye’nin menfaatleri bakımından önemli tehditler içerdiği de muhakkaktır. Rusya’nın Kırım’ı ve Ukrayna’nın doğusunu işgal ve ilhak etmesi, Rusya’yı Karadeniz’de kıyı uzunluğu en fazla olan ülke haline getirmiştir. Bu durumun SSCB döneminde olduğu gibi Rusya tarafından Türkiye üzerinde bir baskı aracı olarak kullanılma ihtimali söz konusu olabilecektir. Dolayısıyla Türkiye’nin Rusya ile Ukrayna arasındaki ihtilafta tarafsız kalırken bölgedeki dengeyi iyice Rusya lehine değiştirecek gelişmelere karşı tedbirli ve dikkatli olması elzemdir.

Türkiye, Mavi Vatan Doktrininde stratejik bir yere sahip olan Akdeniz’deki gelişmeleri de yakından takip etmektedir. Türkiye’nin bölgedeki en güçlü orduya sahip olması, KKTC ve Libya ile geliştirdiği yüksek düzeyli iş birliği, Suriye’de yaşanan rejim değişikliği sonrasında

---

üzerinden Yunanistan’a geçen tüm yeni düzensiz göçmenleri geri alacak; AB ise karşılığında göçmenler için kullanılmak üzere 3+3 milyar euro mali desteğin yanı sıra Türk vatandaşlarına vize muafiyeti sağlayacaktır. Bkz: Fahrettin Tepealtı, Avrupa Birliği’nin Göç Politikaları ve Türkiye, Ankara: Pegem Yayınevi, 2020, s.226. Ancak Türkiye söz konusu sorumluluğunu büyük ölçüde yerine getirmesine rağmen AB, mali destek ve vize muafiyeti konularındaki taahhüdünü halen yerine getirmemiştir.

bölgede artan etkisi, Mısır'la normalleşme seyri izleyen ilişkiler ve ABD'nin bölgedeki askeri varlığını azaltarak dikkatini Uzak Doğu'ya çevirmesi, Türkiye'nin Akdeniz havzasındaki hareket alanını genişletmektedir. Ayrıca kendi arama ve çıkarma gemilerine sahip olan Türkiye'nin bölgede gerçekleştirdiği hidrokarbon çalışmaları ve Akdeniz'deki en rasyonel enerji nakil güzergahı üzerinde yer alması da Türkiye'ye önemli fırsatlar vaat etmektedir. Ancak Türkiye'nin Akdeniz'de MEB ilan etmemiş olması, Kıbrıs çevresindeki ihtilaflı deniz alanlarının varlığı, GKRY'nin yaptığı antlaşmalar çerçevesinde MEB ilan etmesi, İsrail'in ABD desteğinde sürdürdüğü hukuk tanımaz girişimleri ve katliamları ise bölgede Türkiye açısından tehdit potansiyeline sahip durumlardır.

Görüldüğü üzere Karadeniz ve Akdeniz havzalarında farklı alanlara ait çok sayıda sorun mevcuttur. Sorunların fazlalığı mevcut uluslararası sistemin sağlıklı işlemediğinin bir işaretidir. Dolayısıyla II. Dünya Savaşı sonrasında tesis edilen mevcut dünya düzeninin tıkanıp ve yerine nasıl bir yapının inşa edileceği önümüzdeki yakın dönemde uğruna mücadele edilecek ana meseledir. Şüphesiz yeni bir tarihi kırılmayı ifade eden bu arayış, daha öncekiler gibi acılı ve muhtemelen geniş ölçekli bir savaşı gerektirecek şekilde olacaktır. PKK'nın kendini feshetmesi, Suriye'de Esad rejiminin son bulması, Ukrayna ile Rusya'nın barışma trafiğinin hızlandırılması, bu konuların öneminin azaldığı tarihi bir yol ayrımına yaklaşıldığını göstermektedir. Söz konusu gelişmeleri "herkesin evinin önünü temizleme çabası" olarak değerlendirmek mümkündür. İhtirasları ile imkanları arasındaki farkı en asgaride tutan aktörlerin karlı çıkacağı bu süreçte, yukarıdaki her bir sorunun muhtemel 3. Dünya savaşını tetikleme potansiyeline sahip olduğunu söylemek abartılı olmayacaktır. Unutulmamalıdır ki Avusturya-Macaristan İmparatorluğu veliahdı Arşidük Franz Ferdinand'ın hayatı, uğruna bir dünya savaşı başlatacak kadar değerli değildi.

Kaynakça

- AA (Anadolu Ajansı), (20 Nisan 2025); "Üç Deniz Girişimi" <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/turkiye-uc-deniz-girisiminde-stratejik-ortak-oldu/3552167> (5 Mayıs 2025).
- AA (Anadolu Ajansı), (8 Mart 2022); "Bakan Dönmez: Karadeniz'deki Gaz Rezervi, Konutların 30 Yıl İhtiyacını Karşılacak Büyüklükte", (<https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/bakan-donmez-karadenizdeki-gaz-rezervi-konutlarin-30-yil-ihtiyacini-karsilayacak-buyuklukte/2527411>).(5 Ocak 2025).
- Alptekin, Gökhan. "2008 Rusya-Gürcistan Savaşı ve Savaş Sonrası Büyük ve Bölgesel Güçlerin Tepki ve Politikaları". Rusya Araştırmaları Dergisi. 6 (2021): s.110-130. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2108036>. (8.01.2025).
- Atlı, Doğan. "Mavi Vatan Doktrini ve Karadeniz'de Münhasır Ekonomik Bölgelerin Belirlenmesi". Stratejik Ortak Dergisi 1, sy. 1(2021): 1. erişim 25 Şubat 2025. <https://stratejikortak.com/2021/01/mavi-vatan-doktrini-ve-karadenizde-munhasir-ekonomik-bolge-belirlenmesi.html>
- Balık, İsmet. "Karadeniz'e Kıyısı Bulunan Ülkelerin Karadeniz'deki Balıkçılık Yetki Alanları ve Balıkçılık Faaliyetleri". Acta Aquatica Turcica: 15/2 (2019): s.117-125. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/734886>. (12.02.2025).
- Başeren, S. H. Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Uyuşmazlığı, İstanbul: Türk Deniz Araştırmaları Vakfı Yayınları, 2010.

- BBC News, (2024 Kasım 27); *Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin Netanyahu hakkında tutuklama emri ne anlama geliyor?* <https://www.bbc.com/turkce/articles/c5yrzdny4rvo> (01.01.2025).
- BBC, (2022, Mart 1); *Montrö Boğazlar Sözleşmesi: "Türkiye'nin hamlesi ne anlama geliyor, Rusya-Ukrayna krizinin seyri değişebilir mi?"*, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-60571805>. (5 Mart 2025).
- Çeçen, Anıl. *Türkiye ve Avrasya, Fark Yayınları*, Ankara: Fark Yayınları, 2006.
- Çelikpala, Mitat. *"Kuzey Kafkasya'da Anlaşmazlıklar Çatışmalar ve Türkiye"*, 5 Deniz Havzasında Türkiye, der., Mustafa Aydın, Çağrı Erhan, Ankara: Siyasal Kitabevi, 2006.
- Demir, A.F. *Türk Dış Politikası Perspektifinden Güney Kafkasya*. İstanbul: Bağlam Yayınları, 2003.
- Dugin, Aleksandr. *Rus Jeopolitiği Avrasyacı Yaklaşım*. Çev., Vügar İmanov. İstanbul: Küre Yayınları, 2005.
- Ercan, M. ve Algür, B. "Deniz Hakimiyet Teorisi Kapsamında Doğu Akdeniz ve Kıbrıs Jeopolitiği'nin Türkiye'ye Etkileri". *Anadolu Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*. 3/2 (2021): 196. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1683978>. (13.02.2025).
- Erhan, Çağrı. *"Türkiye ve Bölgesel Örgütler"*, 5 Deniz Havzasında Türkiye, der., Mustafa Aydın, Çağrı Erhan, Ankara: Siyasal Kitabevi, 2006: 415.
- Euronews. *"Rusya, Sovyetler Birliği sonrası nerelerde savaştı, hangi bölgeleri ilhak etti?"*. 30 Eylül, 2022. <https://tr.euronews.com/2022/09/30/rusya-sovyetler-birligi-sonrasi-nerelerde-savasti-hangi-bolgeleri-ilhak-etti>
- Gürdeniz, Cem. *Mavi Vatan Yazıları*, İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınları, 2017.
- Gürdeniz, Cem. *Mavi Vatanın Güney Cephesi Doğu Akdeniz*, Ankara: Pankuş Yayınları, 2020.
- Kozanhan, M.K. *"Karadeniz'de Deniz Yetki Alanları Sınırlandırmaları ve Çatışmalar"*. MSÜ Deniz Harp Enstitüsü Mavi Vatan Dergisi 5, SY. 15(2020): 7-13.
- Mahan, Thayer Alfred. *The Influence of Sea Power Upon History, 1660-1783*: US: Little, Brown and Company, 1890.
- New Strategy Center Policy Paper. *"Militarization of the Black Sea and Eastern Mediterranean theatres A new challenge to NATO"*. <https://www.newstrategycenter.ro/wp-content/uploads/2019/02/Policy-Paper-New-Strategy-Center-Centro-Studi-Internazionali2019.pdf>.
- Özey, Ramazan. *"Adalar Denizi ve Batı Anadolu Bölgesi Hakkında"*. *Marmara Coğrafya Dergisi*. 3/1 (2001): 27-36. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/715199>. (26.01.2025).
- T.C. Dışişleri Bakanlığı. *"Gürcistan'ın Siyasi Görünümü"*. 30 Nisan, 2025. <https://www.mfa.gov.tr/gurcistan-siyasi-gorunumu.tr.mfa>.
- Tepealtı, Fahrettin. *Avrupa Birliği'nin Göç Politikaları ve Türkiye*. Ankara: Pegem Yayınevi, 2020.
- Tepealtı, Fahrettin. *Deniz Yetki Alanlarının Paylaşım Sorunu ve Türkiye*, Ankara: Pegem Yayınevi, 2023.
- The Los Angeles Times. (1201.2019). *Saudi Arabia Hopes Naval Exercises in the Red Sea Lead to Greater Clout in East Africa*, <https://www.latimes.com/world/middleeast/la-fg-saudi-arabia-red-sea-20190112-story.html> (21.05.2025)
- TRT HABER, (2022, Ekim 22); *"Esir takası: Türkiye'den başka bir ülke yapamazdı"* <https://www.trthaber.com/haber/gundem/esir-takasi-turkiyeden-baska-bir-ulke-yapamazdi-710573.html>. (08.04.2025).

USGS. *Assessment of Undiscovered Oil and Gas Resources of the Levant Basin Province, Eastern Mediterranean*. 2010a. <https://pubs.usgs.gov/fs/2010/3014/pdf/FS10-3014.pdf> (28 Aralık 2022).

USGS. *Assessment of Undiscovered Oil and Gas Resources of the Nile Delta Basin Province, Eastern Mediterranean*. 2010b. <https://pubs.usgs.gov/fs/2010/3027/pdf/FS10-3027.pdf> (28 Aralık 2022).

Yılmaz, Nuh. “Kalkınma Yolu Projesi’nin Irak ve Ortadoğu Jeopolitiğine Etkisi”. Ulaştırma ve Altyapı. 1 (2024): 34-50. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/4343217>. (24.03.2025).

Etik Kurul Raporu: Bu çalışma için etik kurul raporu gerekliliği bulunmamaktadır.
Katkı oranı beyanı: %100
Çatışma beyanı: Makalede, herhangi bir kurum, kuruluş ve kişi ile mali çıkar çatışması yoktur.